

Ihminen uusien haasteiden edessä

Rehtori Päiviö Tommila puhui Helsingin yliopiston lukuvuoden avajaisissa 10. 9. 1990 kiinnittäen huomiota mm. ympäristömme tilaan. Seuraavassa julkaistaan puheen alkuosa.

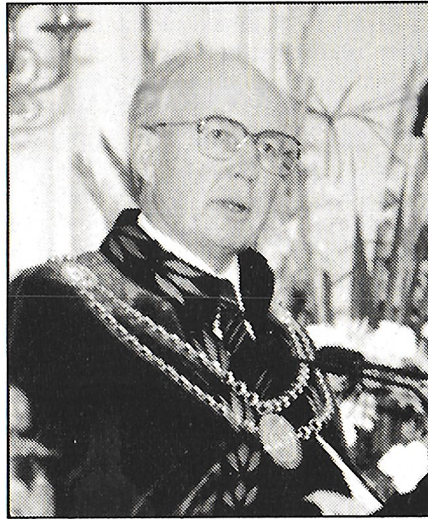
Suomi ja Helsinki ovat muutaman päivän olleet maailman huomion keskipisteenä. Suurvaltajohtajien tapaminen Helsingissä on tunnustus maamme puolueettomuudelle ja sille liennytyskehitykselle, jonka me vuodesta 1975 tunnemme Helsingin henkenä. Idän ja lännen välisestä kylmästä sodasta ja asevarustelukierteestä on siirrytty uuteen aikakauteen, mihin kuuluvat myös syvälle käyvät yhteiskunnalliset murrokset itäisen Euroopan maissa.

Usko uuden, paremman, kansainväliseen yhteisymmärrykseen pohjautuvan rauhankauden leviämiseen maapallollamme on kuitenkin välittömästi saanut pahan kolhun. Käyttäen hyväksi kansainvälisen jännityksen lientymistä Irakin diktaattori yllättäen miehitti pienen naapurimaan ilmeisesti laskien, että maailmalla tätä pidettäisiin liian vähäpätöisenä tapahtumana, jotta sen annettaisiin häiritä alkanutta rauhankehitystä. Samalla tavalla laski yli puoli vuosisataa sitten muuan toinen diktaattori. Maailma ei kuitenkaan reagoinut presidentti Saddam Husseinin olettamalla tavalla. Jyrkkä tuomio kaikkialta, niin lännestä kuin idästä ja vieläpä useimpien maiden arabimaiden taholta talous-saartoineen silminnähden yllätti Irakin. Tästä kertovat ulkomaalaisten ottaminen panttivangeiksi vastoin kansainvälistä oikeutta ja etenkin presidentti Husseinin jyrkkenevät uhkauspöyhät.

Ennustaminen on epäkiitollinen tehtävä. Toivokaamme kuitenkin hartaasti, että nyt pidetty Helsingin kokous johtaisi Lähi-idän kriisin onnelliseen laukeamiseen.

Yliopisto yhteiskunnan henkisenä johtajana

Meillä on maailmantilanteen huolestuttavasta tilasta huolimatta edessämme uusi lukuvuosi, ja se alkaa keskellä yliopistomme juhluvuotta. Juhlasaarnassaan Turun akatemian vihki-äisissä 15. päivänä heinäkuuta 1640 piispa ja vastanimetty yliopiston varakansleri Isaac Rothovius julisti tunnetuin sanoin, että yliopiston perustaminen Suomeen oli Jumalan suurin hyvä teko sitten maailman luomisen ja jatkoi, että tällaista juhlaa ei vastaisuudessaakaan saataisi enää kokea. Maamme sivistyshistoriaa ajatellen

piispan olisi ehkä ollut syytä todeta vaatimattomammin, että akatemian perustaminen oli merkittävin tapahtuma sitten suomen kirjakielen luomisen sata vuotta aikaisemmin. Yksittäisenä juhlanä akatemian vihkiminen oli koko Ruotsin ajan tärkein, samoin kuin yliopiston 200-vuotisjuhla 1840 oli autonomaikauden näyttävien juhla kaikkien tiedekuntien promotioineen. Vastaavaa vuosisataisjuhlaa, nyt yliopistomme ja Suomen tieteen 350-vuotisjuhla, vietämme tänä vuonna.

Yliopistomme historiaa ja merkitystä on kuluvan vuoden varrella tarkasteltu lukuisissa puheissa, kirjoituksissa ja teoksissa. Syyskuun lopussa julkaistetaan professori Matti Klingenin johdolla laadittu ja hänen itsensä enimmäkseen kirjoittama Helsingin yliopiston historian kolmas ja viimeinen osa. Tämän mahtavan ja kiitosta saaneen teoksen tulisi löytyä jokaisen yliopistolaisen hyllyltä ja kuuluu myös jokaisen opiskelijan lukemistoon. Tätä kautta toteutuu juhluvuotemme tunnus »tunne yliopistosi».

Yliopistomme, ensin Kuninkaallisen Turun Akatemian, sitten Keisarillisen Aleksanterin Yliopistona ja viimein Helsingin Yliopistona, on koko olemassaolonsa ajan ollut suomalaisen henkisen elämän keskus. Sellaisena se on vaikuttanut ja vaikuttaa neljää tietä.

Yliopisto antaa ensinnäkin maan tuleville vaikuttajille tieteellisen peruskoulutuksen ja haluaa kasvattaa heistä tasapainoisia, avarakatseisia ja luovasti kriittisiä kansalaisia, jotka oman alansa ohella tuntevat sekä kansallista että kansainvälistä kulttuuriperintöämme ja kantavat vastuuta niin oman maan kehittämisestä kuin ihmis-

kunnan tärkeistä yhteisistä kysymyksistä. Toiseksi yliopisto viljelee tiedon ja tieteen yhteistä pääomaa, lisää, syventää ja monipuolistaa sitä sekä välittää uusia tutkimustuloksia niin kotikieliseen ulkomaiselle tiedeyhteisölle. Kolmanneksi yliopiston opettajat ja tutkijat jakavat tuosta pääomasta tietoa laajalle yleisölle ja osallistuvat ajankohtaisia kysymyksiä koskevaan julkiseen keskusteluun. Ja neljänneksi he toimivat yliopiston ulkopuolella erilaisissa luottamustehtävissä ja asiantuntijoina.

Yliopistossa on aina ollut, tulee olemaan ja tulee myös olla intohimoisesti tutkijakammiossa³ työskenteleviä, mutta aina on ollut ja tulee olla innokkaita tiedon kansanomaistajia, keskustelijoita ja näkyviä henkisiä sekä yhteiskunnallisia vaikuttajia. Yliopisto ja yhteiskunta eivät siis ole eivätkä voi olla eristäytyneitä toisistaan.

Yliopisto ja aikamme tärkeät kysymykset

Yliopisto ei myöskään voi olla välinpitämätön siitä mitä tapahtuu sitä ympäröivässä maailmassa, olkoonkin että se ei yhteisönä ota eikä voikaan ottaa julkisesti kantaa tai antaa julki-lausumia maailman ongelmista. Yliopiston kannanotot näkyvät sen tutkijoiden töissä ja toiminnassa. Tämän mukaisesti yliopisto ei ole tehnyt päätöslausemia edes siinä kysymyksessä, jota on pidetty vuosisatamme lopun tärkeimpänä haasteena myös yliopistoille ja tieteelliselle tutkimukselle. Tarkoitin keinojen löytämistä ympäristömme tilan parantamiseksi. Monet tutkijat ovat sen sijaan osallistuneet parhaillaankin vilkkaasti käytävään ympäristökeskusteluun. Se on myös asiantuntijan kansalaisvelvollisuus.

Ympäristön pilaantuminen on kaikissa maissa tiedostettu ongelma. Se on herättänyt voimakkaita tunteita ja poliittisia latauksia. Ennakoasenteet ovat vahvoja, yksittäistapauksia on huikeasti yleistetty, asioita kärjistetty, toisaalta vähätelty, oireista tehty maailmanlopun alku. Malkoja on löydetty mieluiten toisten silmistä.

Helposti on myös unohtunut, että lähtökohtana ympäristövaurioista puhuttaessa tulisi aina olla ihminen. Maailman valtava väestönkasvu on lisännyt kulutusta. Pyrkimys hyvin-

vointiin ja korkeaan elintasoon on luonut uusia tarpeita ja tarvikkeita, niiden valmistus puolestaan vaatinut lisää raaka-aineita ja energiaa. Virren 602 säkein: »Vaatimusten kierre suunnaton / maan, veden, ilman saastuttanut on». Mutta kuka haluaisi palata näyttöpäätteeltään sulkakynän ja helmitaulun kauteen, kuka ryhtyä lämmittämään yliopistoa talvella haloilla? Ympäristön pilaantumisessa ei siis ole yksin kysymys vain jonkin tehtaan haittapäästöistä, vaan myös ihmisten elintavoista, elämän tavoitteista ja yleisistä asenteista.

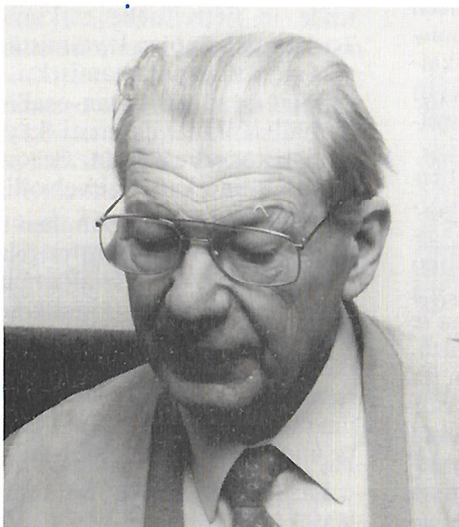
Suomi on edelleen hyvin puhdas maa. Sen raitista ilmaa ja luonnon rehevyyttä ovat tänäkin vuonna monet ulkomaalaiset tutkijat ihastelleet. Tämä ei silti merkitse sitä etteikö luonnostamme löytyisi hälyttäviä merkkejä, sellaisia, joista muunmuassa tuore metsien ja vesistöjen happamoitumista tutkinut Hapro-projekti kertoo. Suomalaiselle julkisuudelle jotenkin tunnusomaista on että projektin tuloksista on heti pyritty vetämään kauhukuvia, vaikka se itse toteaa metsänkuolemialueet toistaiseksi suppeiksi, metsien maaperän vielä vain vähän pilaantuneeksi ja todellisia kalatuhoja esiintyvän vain joissakin kymmenissä järvissä. Verrattuna Euroopan muiden teollisuusmaiden metsiin tai vaikkapa Veikselin, Neissen, Oderin tai Tonavan surkeaan tilaan Suomessa on vielä puhdasta.

Tämä tilanne ei silti anna aiheita panna päätään pensaaseen — silloin kun pensaita vielä on. Meidän on tehtävä parhaamme estääksemme tuhojen leviäminen omassa luonnossamme sekä ennen kaikkea vaikutettava muualla jo tapahtuneiden vaurioiden parantamiseen. Vaikea ongelma onkin siinä että muunmuassa rikkilaskeumista peräti 75 % aiheutuu maamme rajojen ulkopuolelta tulevista päästöistä. Näiltä kohdin tilanne paranee vain, jos voidaan vaikuttaa päästöjen vähenemiseen Neuvostoliitossa ja muissa Itä-Euroopan maissa. Taloudelliset vaikeudet näissä maissa ovat muutenkin suuret. Suomessa onkin esitetty voimakkaita investointeja etenkin Kuolan teollisuuden päästöjen hillitsemiseksi. Onpa esitetty rajojemme toisella puolella olevien teollisuuslaitosten ostamista. Aiheellista voisi tässä tilanteessa olla kehityskaapolitiikan arviointi uudelleen, mitä sitäkin on julkisuudessa esitetty. Kehitysmaihin suunnattu taloudellinen tuki on tärkeätä, mutta nyt myös meitä lähellä olevat kansat ja maat tarvitsevat auttavaa kättä.

Yliopistoja on malttamattomien ollut helppo arvostella siitä että ne eivät näytä ympäristönsuojelussa olevan kyllin aktiivisia ja äänekkäitä. Kuitenkin yliopistossamme on ympäristönsuojelun laitoksen ohella sängen lukuisa joukko tieteenaloja, joiden tutkimuskohteena on aina ollut oman

maan luonto, sen maaperä, metsät ja vesistöt, fauna ja floora. Uutterat tutkijat ovat myös keränneet pitkäaikaisia havaintosarjoja, joiden perusteella nyt voidaan päätellä, mitkä muutokset ovat luonnon omaan rytmiiin kuuluvia, mitkä jostain saastumisilmästä johtuvia. Hapron lisäksi on ollut ja on muita tutkimusohjelmia. Suomen Akatemia on juuri myöntänyt 21 miljoonaa markkaa ilmakehän muutoksia tutkivalle Silmu-hankkeelle, jossa myös on Helsingin yliopiston tutkijoita mukana. Tutkimustietoa luontomme tilasta on siis olemassa ja sitä kertyy koko ajan lisää.

Meiltä tietysti puuttuu erityinen ympäristötiedekunta, joka jo olemassaolollaan painottaisi tätä tärkeätä tutkimuskenttää. Sellaista ei kuitenkaan ole helppo eikä ehkä tarpeellistakaan perustaa. Sen sijaan voisi olla paikallaan muodostaa yliopistoon joustava projektiorganisaatio, joka kokoaisi eri tiedekunnissa ja laitoksissa tehtävän ympäristötutkimuksen tulokset, välittäisi niitä ja toimisi koordinoivana elimenä. Luotettavaan tutkimukseen perustuvan tiedon levittäminen on oleellisen tärkeätä ympäristökysymyksiä ratkaistaessa ja hoidettaessa. Tällaisen tiedon kysyntä on myös kasvanut, mistä kertoo erityisen ympäristöjaoston perustaminen Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskukseen. □

LAURI LUUKKANEN IN MEMORIAM

Tekniikan Museon talkoolaiset saivat lokakuussa suruviestin. Yksi joukon uutterimmista, insinööri Lauri Luukkanen oli kuollut 14. 10. 1990.

Lauri Luukkasessa Tekniikan Museo menetti hyvän ystävän ja avuliaan tukijan. Hän oli hankkinut teknisen oppinsa ensin konemestarina ja sitten insinöörinä merenkulun, rautateiden ja lopuksi sähkölaitoksen palveluksessa. Jo vuodesta 1972 lähtien hän innolla uurasti Tekniikan Museon piirissä, olipa kysymys verstastyöstä tai museon ja talkooväen merkkitapausten valokuvaamisesta. — Lauri Luukkanen oli palkittu yhdistyksemme ansiolvevykkeellä. Museon piirissä kaivataan hänen iloista ja antaumuksellista mukanaoloaan.